

Další ročník semináře UNESCO

Ve dnech 1.—26. 8. 1968 se konal v západoněmeckém Gummersbachu již pátý ročník semináře „Využití matematiky ve společenských vědách“. Semináře se účastnilo 17 posluchačů z deseti zemí (3-NSR, 3-Finsko, 2-Anglie, Francie a Maďarsko, a po jednom z Holandska, Rakouska, Izraele, Dánska a Československa), většinou mladších lidí (věkový průměr semináře byl okolo 28 let), podle profese psychologů, sociologů nebo pracovníků statistických institucí či čistých matematiků. Přednášejícími byli prof. Lazarsfeld (analýza latentních struktur), prof. A. Rapoport (originální komentáře k typům statistických distribucí, k problémům teorie her a k některým modelům stochastických procesů), dále blízký spolupracovník prof. Lazarsfelda Neil Henry (kauzální interpretace vztahů mezi více proměnnými, tj. parciální korelace, faktorová analýza, tzv. „cluster analysis“ a „path analysis“, dále úvod do analýzy procesů změny, např. mobility, s pomocí modelů vycházejících z Markovských řetězců), prof. Pfanzagl, NSR (matematická a statistická podstata teorie měření, hlavně škálovací postupy), G. Majone, Itálie (teorie her a její uplatnění ve výzkumné práci — hodnota přídavných informací, sekvenční metody, procesy rozhodování).

Jak je vidět z obsahu přednášené látky i z výběru přednášejících, měl seminář vysokou úroveň a vyžadoval od účastníků značné znalosti, a to zvláště z matematiky a statistiky — většina posluchačů také byla specialisty v této oblasti a měla za sebou již množství vlastní praktické i teoretické výzkumné práce: to ovšem bylo do jisté míry i na škodu pro průběh semináře — elementární problémy byly pro většinu elementární a diskuse o nich byla zbytečná. Speciální problémy však potom zajímaly jen 2—3 osoby, a navíc byly těžko komunikativní pro ostatní, takže — jak se na závěr shodli téměř všichni účastníci semináře — bylo velmi málo diskusí a problémů, o kterých by si mohli všichni vyměnit své zkušenosti.

Hostitelská země byla pohostinná — i když řada účastníků s potěšením vzpomíná na průběh semináře v Československu — organizace perfektní a všichni účastníci se těší na shledání za dva roky na dalším ročníku semináře v Izraeli.

Tím podle mého názoru skončily základní informace, které náš čtenář musí dostat. Domnívám se, že nebude na škodu, když připomenu také několik subjektivních dojmů ve formě odpovědí na otázky, které jsem po návratu nejčastěji doma dostával.

1. *Jak jsme na tom v sociologické metodologii a ve využití matematiky v sociologii ve srovnání se Západem?*

Můj dojem je takový, že je zde situace podobná, jako v jiných oblastech — např. jako ve srovnání úrovně spotřebního zboží. Předně je zde zásadní rozdíl v rozmanitosti a v kvantitě. Zatímco u nás máme 2—3 typy programů na zpracování sociologických dat a do jisté míry jeden typ jakéhosi „survey“ výzkumu, představuje tato oblast na Západě již nepřehledné pole typů, úrovní, stupňů použitelnosti. Navíc je zde tato oblast v daleko větší míře integrujícím článkem pro množství různých aplikací — nejen pro sociologii a psychologii, ale i pro statistiku, ekonometrii, demografii, genetiku, medicínu (diagnostiku), biologii (např. taxonomické principy), teorii her, lineární či dynamické programování, simulaci učících procesů (to již jsme v nesouřadné oblasti, ale nemohu se pouštět do nějaké klasifikace), i řadu speciálních technických disciplín.

Na druhé, málokdo tuto oblast dokáže přehlednout, je příliš atomizována. A vyvíjí se živelně, podle osobností, ale i módy — např. se domnívám, že vyhasla vlna módního využití aplikace teorie her, dost zklamaly aplikace modelů vycházejících z Markovských řetězců, začíná se využívat úloh typu „pattern recognition“.

Ale vlastně dlužím odpověď — jaká je naše pozice? Myslím, že těžko můžeme prorazit na západní sociologický trh s prezentací výsledků našich široce zaměřených deskriptivních výzkumů, které představují i jistý „nadprůměr“ naší běžné produkce. To by musela být látka výzkumu vysloveně atraktivní — potom nevádí, že nejsložitější operací při prezentaci výsledků je výpočet procent. Ovšem i zde, jak se domnívám, se vyžaduje daleko přesnější pojmový aparát, a to aparát sociologický, než je u nás běžné. Tedy, zdá se mi, že v běžném využití matematiky v sociologii jsme dosti pozadu. Na druhé straně si myslím, že máme jisté výhody v diletantismu, v jistém nekonvenčním přístupu k řadě problémů „bez skrupulí“, což někdy vede k vyložení objevování Amerik, ale někdy i k přístupu, o který může být zájem. Myslím, že máme také výhodu ve větší podpoře veřejnosti (sběr dat), dokonce i ve finančních prostředcích a možnostech experimentovat. Chce to ovšem daleko více „sedět na datech“ — situace v této široké a nepřehledné oblasti je taková, že vlastně každý propracovanější krok je nový a zajímavý.